

Cercetări arheologice la Biserica „*Cuvioasa Paraschiva*” din satul Călinești, orașul Brezoi, județul Vâlcea

Mariana Iosifaru

Satul Călinești, pendinte de orașul Brezoi, se află la aproximativ 40 km nord de municipiul Râmnicu Vâlcea, pe DN 7 (E 81) Rm. Vâlcea – Sibiu, având spre est râul Olt, iar spre vest Munții Lotrului (respectiv Culmea Veveriții).

Este străbătut de Valea Călineștilor, ce curge pe direcția NV-SE, și pârâul Bețel, pe direcția V-E, formând un peisaj cu stâncării, grote, mici peșteri în formațiuni geologice de vârstă eocenă.

Satul Călinești este atestat documentar la 22 iunie 1566, într-un hrisov al lui Petru Voievod beneficiind încă din vechime de două mari drumuri. Vechiul drum roman din defileul Oltului, folosit și după părăsirea Daciei, a fost construit în vremea împăratului Hadrian, odată cu castrele de la Arutela (137-138 d. Chr.) și Praetorium I¹, și cel de pe malul drept al Oltului realizat la începutul sec. al XVIII-lea de austrieci, care, anexând Oltenia, construiesc *Via Carolina* „pe care se poate merge cu trăsura în Valachia Austriacă și în Valachia Turcească”², prin inginerul Fr. Schwantz-Hauptmann. Încă din anul 1717, dar și după anexarea Olteniei, generalul Ștefan Steinville începe să curețe Oltul de stânci spre a-l face navigabil și să facă o șosea de la Turnu Roșu până mai jos de Mănăstirea Cozia. Noua șosea de pe malul drept al Oltului și fortul de la Căineni (cetatea Strassburg sau Arxavia) au fost terminate în anul 1722. Prin anexarea Olteniei, plaiul Loviștei, care cuprinde partea dreaptă și stângă a Oltului și care făcea parte din județul Argeș, este alipit județului Vâlcea, implicit și satul Călinești. De altfel, documentul din iulie 1688 menționează că „și Călinești cu tot hotarul” a fost al Mănăstirii Flămânda din județul Argeș. După anul 1739, până la 1838, plaiul Loviștei revine județului Argeș. La 1838, prin noua reorganizare administrativă, județul Vâlcea obține partea dreaptă a Oltului, până la Râul Vadului (frontiera), iar județul Argeș partea estică a aceluiași râu. Între 1950 – 1952 Plaiul Loviștei revine județului Vâlcea, iar între 1952 – 1968 regiunea Vâlcea se transformă în raion și aparține de regiunea Pitești (din 1960 – regiunea Argeș). Din 1968, Țara Loviștei revine județului Vâlcea, așa cum este și în prezent.

La sfârșitul secolului al XIX-lea se pune stringent problema construirii unei căi ferate pe Valea Oltului. La 14 martie 1891 se ratifică convenția încheiată între România și Austro-Ungaria (Legea XL), prin care, la articolul 1 și 2, ambele state hotărăsc să treacă imediat la construcția celei de-a treia legături feroviare comune pe Valea Oltului, prin pasul Turnu Roșu. La 24 martie 1893

¹ D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. a IV-a, Buc. 1978, p.13.

² Al. A. Vasilescu, *Descrierea și proiectele de fortificație a mănăstirilor mai însemnate și a locurilor strategice din Oltenia, întocmite în 1731 de inginerul maior I. C. Weiss*, în *Arhivele Olteniei*, nr.: 37-38, 1928, p. 250.

Consiliul de Miniștri al României a început dezbaterile privind joncțiunea căilor ferate cu Austro-Ungaria prin pasul Turnu Roșu. La 6 octombrie 1895 Al. Lahovary, ministrul de externe al României, continuă tratativele la Viena pentru prelungirea convenției încheiată în anul 1891 pentru joncțiunea de la Turnu Roșu, mai ales că studiile pentru calea ferată Rm. Vâlcea – Turnu Roșu erau terminate. Calea ferată Jibla – Turnu Roșu – Frontieră în lungime de 47,1 km (segmentul care cuprinde și satul Călinești) este deschisă la 1 august 1901³.

Pentru construcția căii ferate vechiul cimitir al bisericii din Călinești a fost redus cu aproximativ 17 m spre vest, rămânând în afară o mare cruce din piatră adusă în cimitir în anul 1982, când au fost începute lucrările de dublare a căii ferate și au fost înființate trei halte de încrucișare, între care și Bețel, halta care deservește feroviar satul Călinești. Halta Bețel se numea anterior Lotrișor. A fost înființată după 1975 și desființată în anul 1992, când se renunță la dublarea menționată mai sus.

Biserica din satul Călinești, județul Vâlcea, cu hramul „*Cuvioasa Paraschiva*”, se află poziționată între două mari lăcașe de cult: Mănăstirea Cozia și Mănăstirea Cornet.

Accesul la biserică se face pe o alee cu o lățime de aproximativ 3 m și o lungime de 150 m, direct din DN 7 Rm. Vâlcea-Sibiu, având ca vecini, pe partea dreaptă locuința familiei Crăciuna, iar pe partea stângă proprietatea familiei Achim.

Biserica, în plan dreptunghiular, fără turlă și abside laterale, cu bolți sferice în formă de calote pe pandantivi și absida altarului poligonală, se înscrie în tipul bisericilor de țară⁴ destul de frecvente în sec. XVIII. Amintim aici că biserici de acest tip mai există în județul Vâlcea la Olănești – biserică „Sf. Nicolae”⁵, schitul Jghiaburile⁶, precum și bisericile din satele Comanca⁷ și Cacova.

Alcătuită din două ziduri longitudinale racordate prin câte o retragere de 26 cm între naos și altar, patru ziduri transversale și unul în formă de arc de cerc în interior, cu o simetrie aproape perfectă față de axul longitudinal, biserică este construită din zidărie de piatră și cărămidă iar bolțile, arcele și cele șase coloane din pridvor, numai din cărămidă. Biserica este compusă dintr-un pridvor deschis, îngust, susținut pe stâlpi de cărămidă reuniți prin arcade în acoladă. Planul interior este împărțit în pronaos, naos și altar semicircular. Peretele despărțitor dintre pronaos și naos are trei goluri: o ușă la nivelul pardoselii și două ferestre arcuite în semicerc (+ 0,78 m, respectiv + 0,84 m față de nivelul de călcare). Catapeteasma este de zid, iar cele trei uși cu funcție liturgică reiau la partea superioară tema arcadei în acoladă.

³ Radu Bellu, *Mică monografie a căilor ferate din România*, Buc, 1999, pp. 178-188.

⁴ N. Ghica Budești, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie, L'art populaire de la fin du VIII – ème siècle et du XIX – ème*, în *BCMI*, an XXXV, fasc.1-2, 87-90, 1942, p. 52, fig. 316 și 318.

⁵ N. Ghica Budești *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, în *BCMI*, an XXIX, fasc. 87-90, 1936, p.7, pl. LXXV, fig.139-140.

⁶ *Ibidem*, fig. 268.

⁷ *Ibidem*, fig. 66-72.

Biserica a fost afectată de cutremurele din 1802 și 1829, a fost refăcută în anul 1848, iar după cutremurul din 1893, se construiește, la aproximativ 300 m nord o biserică nouă cu hramul „Sf. Gheorghe”, zidită în anul 1903⁸.

Din anul 1910 biserica este închisă definitiv cultului, devenind biserică de cimitir (foto 1– biserica în timpul lucrărilor de consolidare).

Pisania din pronaos, de pe peretele de la est, deasupra intrării în naos, cu litere de patru centimetri, cu negru pe fond gălbui-roșcat, într-un câmp de 75 cm/141 cm, ne indică anul 1775 (ca an de construcție), fiind menționați și ctitorii, ale căror portrete sunt reprezentate în pronaos pe pereții de la vest și nord.

„Această sf(ân)tă și dumnezeiască beserică, ce iaste a Călineștilor s-au zidit din temelie cu toată cheltuiala acestor moșteni de aici, anume: popa Ioan cu frații lui, Zamfir și Pătru și Tănăsie, u(n)chiul lor, fiind ș(i) ipitrop la totu lucru besericii, cu îndemn Toma, Costa(n)din, popa Nicula, Toma, adec(ă) Radomir, Ionu Gherm(ă)nescu, Radu... nscu, Pătru sin Tănăsie, Anghel, Ion, popa Zamfir, Pătru și Toma și Pătru și cu ceialanți părtași ai lor, care au ce au putut agonisi, din-ceput de ani 7283, [avgust]u; l-au săvârșit Dumitru Ciutacu⁹.”

Biserica are pictură în frescă pe fațada de vest în exterior și în interior, fiind realizată de Damaschin Zugravul. Numele zugravului, Damaschin din Păușani, este menționat pe icoana de hram a Cuvioasei Paraschiva, de pe frontispiciul bisericii și în pronaos, pe peretele de est. Pictura a fost realizată în anii 1782-1783 cu cheltuiala lui Jupan Stoica sat Călimănești și a jupâniței Anița. Portretele acestora se află în pronaosul bisericii, pe peretele de la vest. În exterior, pe peretele altarului, în partea de sud-est a bisericii, se păstrează o inscripție:

1. cu literă de 8 cm: *„Aicea odihne scu oasele ro bu lui D(u)mn(e)zeu, ereu Ioanu.”* (sfârșitul sec. XVIII - începutul sec. XIX).

2. cu literă de 2-4 cm: *„Aicîia să hodînește robu lui D(u)mnezeu, Parfeni monaful.”* (sfârșitul sec. XVIII - începutul sec. XIX).

3. cu literă de 2,5-6 cm: *„Po(pa) Iana (1825 -1840); „a l(u) pop(a)... (deteriorată) Vlăcea, Gherghe.”* (1825-1840)¹⁰

Cercetările arheologice au început la 4 iulie 2006¹¹. Pe exterior, se îndepărtase tencuiala (exceptând pictura de pe fațada de vest), astfel că s-a păstrat o singură inscripție la altar, iar cea de pe latura de nord a naosului, destul de deteriorată, a fost distrusă. Inscripția are litere de 3,5-5,5 cm: *„Popa Nicula.”*

⁸ ***Eparhia Râmnicului și Argeșului- monografie, vol. 2, Rm. Vâlcea, 1976, p.979.

⁹ C. Bălan, *Inscripțiile medievale și din epoca modernă a României, jud. Vâlcea (sec.XIV - 1848)*, București, 2005, p. 258; V. Brătulescu, *Biserici din Vâlcea*, în *BCMI*, 1934, p.42-43.

¹⁰ *Ibidem*, p. 261.

¹¹ Din colectivul de cercetare arheologică au făcut parte : Cristinel Fântâneau, Alina Bădescu, Claudiu Aurel Tulgea, cărora le mulțumesc pentru sprijinul acordat.

(1840-1850).; „Thoma... v; 1842 agost 19¹².” Se propune refacerea acestei inscripții conform grafiei originale.

De asemenea, pe latura de sud, în exterior, se săpase șanțul în dreptul pridvorului, precum și șanțul transversal din pridvor, de pe latura de est a acestuia. În interior erau montate schelele pentru refacerea picturii, astfel că în pronaos și altar nu s-a putut interveni pentru stabilirea nivelului de călcare inițial, iar în pridvor și naos, tot din aceeași cauză, s-a urmărit nivelul de călcare doar pe secțiunile transversale, notate de noi **S II**, **S III** și **S IV** (Pl. I/1). De jur-împrejurul bisericii, urmărind conturul acesteia, tot pentru consolidare, s-a săpat un șanț notat S.A , având lățimea de 1,20 m, unde am urmărit nivelul de călcare, precum și adâncimea fundațiilor. Posibilitatea descoperirii unor morminte sau a unui nivel de cultură hallstattian, având în vedere că prin periegezele făcute de noi în zona de nord a județului în anii 1985 și 1998, în apropierea bisericii au fost găsite fragmente ceramice aparținând Hallstatt-ului târziu (cultura Ferigile), nu a fost confirmată de cercetări.

Au fost trasate patru secțiuni transversale notate **S I – S IV** și un șanț S.A, de jur împrejurul bisericii (Pl. I/1), conform proiectului (doar unde erau prevăzute lucrări de consolidare).

S I: a fost trasată în fața pridvorului, în exterior. Dimensiuni: 8,75 m x 1,20 m.

Stratigrafia taluzului de vest (Pl. II/1,c):

- 0,00 m – 0,05 (0,08) m: trotuar din piatră de râu, lat de 0,70 m acoperit de iarbă.

- 0,05 (0,08) m – 0,25 m: umplutură ce constă din mortar, cărămizi sparte, în amestec cu pământ.

- 0,25 m – 0,90 m: pământ brun-negru cu puține urme de pietriș.

- 0,90 m – 1,25 m: strat aluvionar de grohotișuri de la revărsările Oltului.

Trotuarul (foto 2), din bolovani de râu de mărime mijlocie, prezintă, datorită tasărilor în timp, denivelări accentuate, care au favorizat stagnarea apelor pluviale. Inițial, s-a putut observa, că trotuarul, a avut o ușoară înclinare de la zid, către exteriorul incintei (foto 5).

Intrarea în pridvor, are o deschidere de 0,90 m și se face direct pe fundație. În timp, mortarul s-a distrus și între pietre și cărămizi s-a depus pământ. Trotuarul, din fața intrării în pridvor, lat de 0,70 m, este înlocuit cu o piatră de moară (Pl. II/1, b, foto 3), tăiată semicircular, fiind păstrată și perforația mediană circulară. Se propune păstrarea acesteia și încadrarea ei în trotuarele perimetrare din lespezi de piatră, propuse în proiect. Fundația, din bolovani de râu dispuși pe cinci rânduri, cu mult mortar între ei, a fost săpată în șanț și are 0,88 m înălțime. Soclul, pe latura de sud, depășește verticalitatea (numai primul rând de cărămidă al acestuia) cu 10 cm pe o lungime de 1 m, la 1,30 m din colțul de sud al zidului, având până la actualul nivel de călcare 0,33 m și constă din cărămizi prinse cu mortar, dispuse numai pe lățime și rânduri de bolovani de râu având între ei cărămidă, întreagă sau spartă, prinși tot cu mortar. Același lucru se întâmplă și pe latura de nord a intrării, numai că aici verticalitatea este depășită

¹² C. Bălan, *op. cit.*, p. 261.

cu 8 cm pe o lungime de 1,90 m, la 0,50 m din colțul de nord spre intrare. Grosimea zidului la intrarea în pridvor este de 0,82 m, nivelul de călcare fiind pregătit printr-o nivelare cu bolovani de râu plați și cărămizi prinse cu mortar (Pl. II/1a).

S II: a fost trasată în pridvor, la intrarea în pronaos, având orientarea N-S; dimensiuni: 4,70 m x 1,20 m.

Stratigrafie:

- 0,00 m – 0,05 m: pământ înierbat cu urme de pardoseală prinse pe bârne de brad (nivelul II de călcare);

- 0,05 m – 0,09 (0,10) m: pământ galben-lutos special pregătit, care constituie primul nivel de călcare;

- 0,09 (0,10) m – 0,30 m: umplutură nivelată ce constă din cărămizi sparte, mortar sfărâmat, în amestec cu pământ;

- 0,30 m – 0,90 m: pământ brun-negru cu puțin pietriș;

- 0,90 m – 1,25 m: strat aluvionar de grohotișuri de la revărsările Oltului.

În prima fază, deasupra stratului de umplutură, s-a procedat la o lutuire cu pământ galben-lutos, având o grosime ce variază între 4 și 5 cm, care se pare că a fost chiar văruiată cu alb și a ținut loc de pardoseală. Tasarea puternică a construcției din cauza terenului, se observă prin forma concavă a pardoselii spre fața interioară a zidurilor (Pl. I/2d). În faza a II-a s-a procedat la pardosirea propriu-zisă cu scânduri de brad dispuse longitudinal. Pardoseala a fost fixată pe bârne de lemn dispuse transversal care au străpuns lutuirea inițială. Acolo unde au existat denivelări s-a procedat la umplerea lor cu nisip. Talpa de lemn putrezită, fixată chiar lângă zid (în pridvor) se află la baza celui de-al doilea rând de cărămizi și pietre, care constituie soclul. De-a lungul timpului pardoseala s-a distrus și s-a acoperit cu pământ înierbat. În faza a III-a, pridvorul nu mai este pardosit, ci doar pronaosul, naosul și altarul.

S III: dimensiuni 4,80 m x 1,20 m; a fost trasată pe latura de vest a naosului, având orientare nord-sud, chiar lângă zid (foto 7).

Se păstrează aceeași stratigrafie ca în S II, cu mențiunea că fundația se micșorează, având (-) 0,75 m pe naos și apare un nou nivel de pardosire. De asemenea, se micșorează soclul, care are 0,26 m înălțime. Scândurile de brad au lățimi ce variază între 15 și 24 cm (Pl. I/2, a). În stratul de umplutură dintre cele două faze de pardosire, în colțul de nord-vest al secțiunii, au fost găsite trei fragmente ceramice: un fragment de oală cu angobă în interior și exterior, cu decor smălțuit de culoare verde; un fragment de platou cu angobă și smalt, decor pe buză și în interior; un fragment de tigaie cu trei picioare, smălțuit cu verde în interior, datate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, probabil provenind de la un centru de olărit din Ardeal. La prinderea noii pardoseli s-au folosit bârnele transversale din faza a II-a care erau dispuse la 0,30 m est de zid (foto 9), iar pe margini, noile scânduri au fost puse peste cele vechi, ridicând nivelul de călcare cu 3 cm (pentru strane, lățimea acestora fiind de 0,52 m - foto 6). În naos, de jur-împrejurul acestuia, lângă zid, s-a pus o plintă care depășește nivelul de călcare, de asemenea, cu 3 cm. Pentru fixarea bârnelor (groase de 7 cm și late de 19 cm) s-a săpat lutul inițial, 5-8 cm de o parte și de alta a lor. Pentru umplerea denivelărilor s-a pus nisip și cărămizi sparte lângă bârne și în rest numai nisip.

S IV: dimensiuni: 4,85 m x 1,20 m; s-a trasat în naos, în fața altarului (Pl. I/1).

Se păstrează aceeași stratigrafie ca în S II, cu mențiunea că soclul la zidul despărțitor dintre naos și altar este numai din cărămidă, așezată pe patru rânduri: trei rânduri cărămidile sunt puse pe lățime, iar ultimul pe lungime, cu mult mortar între ele. Înălțimea soclului este de 0,26 m, iar adâncimea fundației de 0,75 m. Altarul este înălțat cu 0,03 m față de naos.

Pentru consolidarea bisericii, pe exterior, de jur împrejur, a fost trasat un șanț, notat S.A, având lățimea de 1,20 m. Pe porțiunea săpată nu s-au găsit morminte, așa cum am fi fost înclinați să credem, fragmente ceramice sau un nivel de locuire mai vechi. S-a constatat că adâncimea fundației și înălțimea soclului se micșorează de la vest spre est (Pl. II/2). Pe anumite porțiuni, primul rând de cărămidă al soclului depășește orizontalitatea cu 4-10 cm (foto 4). Pe altar, la 1,30 m de colțul de nord și sud al naosului spre est, fundația are doar 0,62 m adâncime, iar soclul este numai din cărămidă (trei rânduri dispuse astfel: lățime-lungime-lățime) prins cu mult mortar. Pe latura de sud a naosului, pe o lungime de 3 m, fundația are un defect de construcție (foto 8 - probabil șanțul de fundație s-a prăbușit) ieșind în afară progresiv (în unghi, spre est cu 0,37 m) de la bază până la soclu (Pl. II/2, a). Pavajul din piatră, lat de 0,70 m, înconjoară biserica și constituie nivelul de călcare pe exterior.

Cimitirul, neîngrijit și fără o ordonare a mormintelor, mai păstrează doar 21 de cruci de piatră, dintre care opt sunt depozitate pe aleea de acces spre biserică, cea mai veche fiind de la 1899. Ne-a atras atenția o cruce din anul 1927 pe care apare în relief coroana regală. Unele morminte și înmormântări recente (2006) sunt extrem de apropiate de biserică. Spre exemplu, pe latura de nord a bisericii, în dreptul altarului, două morminte sunt la numai 1 m, respectiv 1,40 m de zidul acesteia.

Prin cercetările arheologice din anul 2006 de la biserica „*Cuvioasa Paraschiva*” din satul Călinești, s-a stabilit nivelul de călcare, în exterior și interior.

- Nivelul de călcare în exterior se află la partea superioară a soclului (Pl. II/1).

- Nivelul de călcare în interior se află tot la partea superioară a soclului (Pl. I/2d). Există trei faze de pardosire:

1 – În prima fază, deasupra stratului de umplutură, s-a procedat la o lutuire cu pământ galben lutos special pregătit, având grosimea de 4-5 cm, văruiat în alb (se mai păstrează doar foarte puțin). Lutuirea este ușor concavă spre fața interioară a zidurilor (Pl. I/2c, d).

2 – În faza a II-a, pardoseala este din scândură de brad, dispusă longitudinal, de la pridvor la altar. Aceasta a fost fixată pe bârne de lemn dispuse transversal, care au străpuns lutuirea inițială, iar acolo unde au existat denivelări s-a procedat la umplerea lor cu nisip (Pl. I/2b, d).

3 – Pardoseala actuală, tot din scândură de brad, se regăsește numai în pronaos, naos și altar (Pl. I/2a).

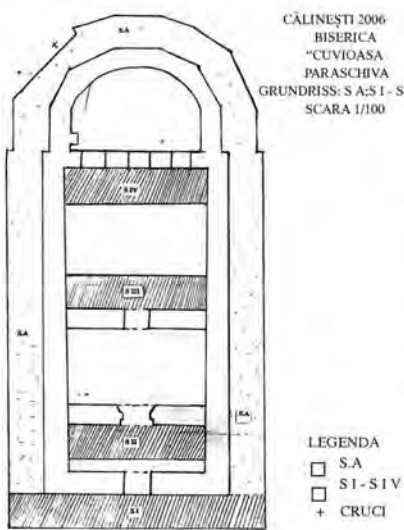
Adâncimea fundațiilor scade progresiv de la vest la est, ca și soclul: adâncime fundație pridvor – 0,88 m și soclul – 0,33 m; adâncime fundație naos –

0,75 m, soclul – 0,30 m; adâncime fundație altar, la 1,30 m est de colțurile de nord și sud ale naosului – 0,62 m și soclul – 0,26 m (Pl. II/2).

Grosimea zidurilor exterioare scade progresiv de la vest (0,82 m), la est (0,70 m), ca și grosimea zidurilor transversale: 0,82 m – pridvor; 0,70 – zidurile despărțitoare dintre pridvor-pronaos și pronaos-naos; 0,60 m – zidul despărțitor dintre pronaos și altar (Pl. I/1).

Biserica, închisă cultului din anul 1910, grav afectată și de cutremurele din 1940, 1977, 1986, se afla la începutul lucrărilor de consolidare într-o avansată stare de degradare, riscând să fie distrusă. Ieșită din uitare, biserica „Cuvioasa Paraschiva” din Călinești va fi, după terminarea lucrărilor de consolidare – restaurare, un punct de reper eclesiastic pe drumul dintre cele două mari monumente istorice: Cozia și Cornet.

Se impune refacerea drumului de acces la biserică, refacerea împrejuririi, mai multă grijă în ordonarea și îngrijirea mormintelor, precum și semnalizarea ca monument istoric, conform legii.

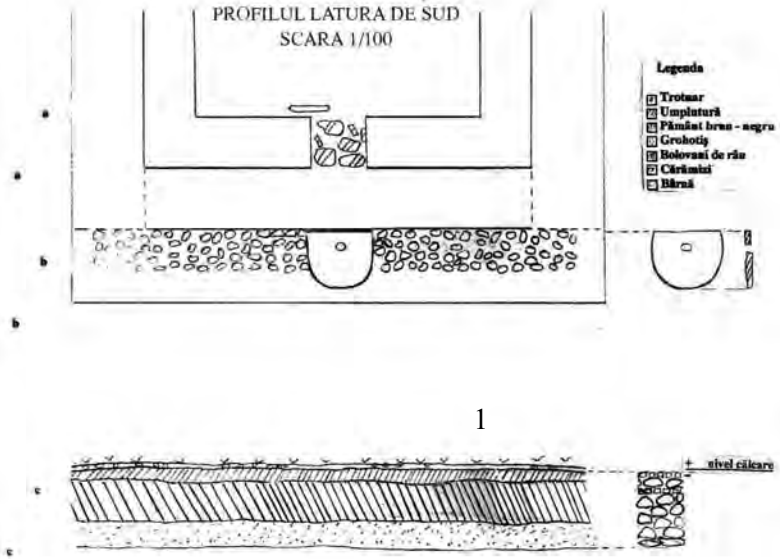

1

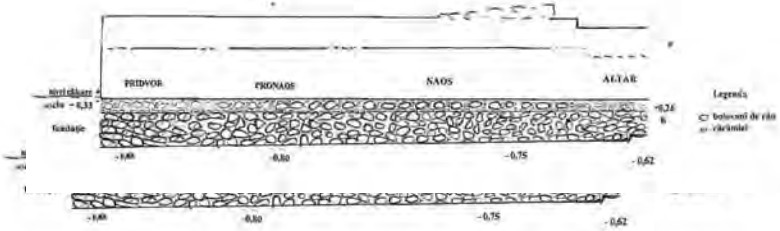

2

CĂLINEȘTI 2006
 BISERICA
 "CUVIOASA PARASCHIVA"
 GRUNDRISS FUNDAȚIE,
 PROFILUL LATURA DE SUD
 SCARA 1/100

CĂLINEȘTI 2006
 BISERICA
 "CUVIOASA PARASCHIVA"
 GRUNDRISS FUNDAȚIE,
 PROFILUL LATURA DE SUD
 SCARA 1/100

1

2

3

4

5

6

CĂLINEȘTI 2006
BISERICA "CUVIOASA PARASCHIVA"
Cod sit 167810.01
LMI - VL -II-M-B-09706

7

8

9